

KORT OM...

Konflikthantering genom kultur och medier

Många av dagens våldsamma konflikter genomsyras av kulturellt förtryck. I ett samhälle där en mångfald av åsikter och kulturyttringar kan existera sida vid sida, finns också möjligheten att lösa konflikter utan att ta till våld. Det svenska utvecklingssamarbetet kring kultur och medier i konfliktområden handlar därför om att stödja framväxten av ett mångkulturellt, stabilt och demokratiskt samhälle.

Hur kan man få reda på sanningen under en våldsam konflikt? Hur får man reda på sådant som kan påverka ens liv och framtid? Ingenstans är propagandan lika utbredd som i krig och konflikt, ingenstans är ryktena lika många. Våldsamma konflikter skapar fattigdom på flera plan och förstör värden som det kan ta lång tid att bygga upp igen. Respekten för mänskliga rättigheter – rätten till liv, yttrandefrihet och olika former av utveckling – är satt på undantag, vilket skapar hopplöshet och hat.

För det svenska utvecklingssamarbetet inom kultur och medier är stödet till yttrandefrihet och mångfald en väg till konfliktlösning och varaktig fred. Människor som lever i konfliktområden har samma rätt som andra till relevant information, yttrandefrihet, till att påverka och kunna delta i samhällslivet.

Yttrandefriheten är hörnstenen i kulturell frihet, det vill säga rätten att välja identiteter politiskt, etniskt, religiöst eller sexuellt, utan att bli utsatt för förtryck och diskriminering. Kulturella identiteter undertrycks genom politik som etnisk rensning och

religiös förföljelse. De undertrycks också genom att människor utesluts från viktiga delar av det dagliga livet, så som utbildning, offentliga samtal, hälsovård, arbetsliv eller politiskt och kulturellt deltagande.

Så bidrar kultur- och mediestöd
Stöd till kultur och medier kan bidra till mångfald, demokratisering och utveckling på många plan:

- Kultur och medier stärker människor genom att de ger tillgång till kunskap, kreativitet, självkänsla och igenkänning.
- Kultur och medier utgör viktiga arenor för det offentliga samtal som är nödvändigt för demokratin.
- Människors möjligheter till att påverka och delta i samhället främjas av kultur och medier.
- Kultur och medier som på olika sätt granskar och kommenterar makt-havare och maktstrukturer bidrar till den demokratiska processen. Människor blir medvetna om sina rättigheter och kan utkräva ansvar av de styrande.
- En stark kultur- och mediesektor främjar även ekonomisk utveckling.

FOTO: CLOWNER UTAN GRÄNSER

Clowner utan gränser uppträder i ett flyktingläger i Makedonien. Eldslukning, saltomortaler och raklödder-tårter påminner de konfliktdrabbade barnen om att lägerlivet inte är den enda verkligheten.

Före, under och efter konflikter

I Sidas utvecklingssamarbete finns olika dimensioner av konflikthantering: att arbeta konfliktförebyggande före och efter en konflikt, och att bidra till konflikthantering under en konflikt.

En stor del av Sidas kultur- och mediasamarbeten har en konfliktförebyggande dimension. Insatserna stödjer på olika sätt yttrandefriheten, som är en förutsättning för ett demokratiskt samhälle. Ett samhälle präglad av brett deltagande och respekt för grundlägg-

gande mänskliga rättigheter kan hantera konflikter med hjälp av det talade och skrivna ordet, istället för att ta till våld.

Flera av de kultur- och medieinsatser som Sida stöder bidrar med psykosocial bearbetning av de trauman som våldet orsakar och skapar »rum av normalitet« och mänsklighet i extrema situationer. Individens och gruppens bearbetning kan förändra attityderna och samhället.

Det svenska stödet till kultur och medier är i huvudsak riktat till barn, kvinnor, minoritetsbefolkningar och andra marginaliserade grupper vilkas rättigheter ofta kränks. Dessa utgör tillsammans majoriteten av befolkningen i samarbetsländerna.

En nyckelgrupp för det svenska kultur- och mediasamarbetet är kulturarbetare och journalister. Deras möjligheter att verka avgörs av lagstiftning och infrastrukturer för kultur och medier. Därför är stöd till samhällsstrukturer också viktigt.

Skapa dialog och säkerhet

Kulturutövare är viktiga dialogskapande krafter i ett samhälle som befinner sig i kris eller konflikt. Exempelen nedan visar att de kan diskutera politiska frågor och bilda opinion, som i Zimbabwe, eller skapa respekt och förståelse mellan folkgrupper, som i Sydafrika. Kultur är också en källa till inspiration, glädje och livsmod bland människor som lever under svåra förhållanden, som i Palestina.

Journalister har en nyckelroll i demokratiseringsprocesser. Medier kan bidra till att skapa konflikter likaväl som till att lösa dem. Konfliktmedvetna journalister och publicister bidrar inte till våldsskapande rykesspridning och hetsar inte olika folkgrupper mot varandra. Stöd till professionell journalistik och publicistisk verksamhet kan därför vara en väg till konfliktlösning och ökad säkerhet. Stöd till lagstiftning och strukturer som främjar öppenhet, mångfald och yttrandefrihet kan öka stabiliteten i ett samhälle.

Sidas konfliktpolicy bygger på tanken att Sida bör vara opartisk när det gäller konfliktens parter, men inte neutral när det gäller frågor som demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet.

I Sveriges politik för global utveckling från december 2003 betonas betydelsen av att i utvecklingssamarbetet hitta metoder för konflikthantering. Här nedan följer några exempel på hur stöd till medier, litteratur, scenkonst och kulturarv i konflikthanterande syfte kan se ut, men det finns också insatser inom andra kulturområden.

Granska, kommentera och spegla: medier

Stöd för god journalistik i Palestina

Medier som klargör fakta, belyser attityder och punkterar felaktiga rykten har en viktig funktion under konflikter. Kritiska och professionella medier är en omistlig del i varje demokrati – allsidig och relevant information är nödvändig för att människor ska kunna delta och påverka som medborgare. I Palestina är journalistiken och medierna i dag allmänt sett ännu långt ifrån detta ideal. Det är heller inte ovanligt att styrande lägger sig i

Fojos lärare Mia Gröndahl håller en workshop i bildjournalistik i Palestina.

mediernas arbete och att journalister hotas och arresteras.

Det svenska fortbildningsinstitutet för journalister, FOJO, förmedlar sedan 1996 svenskt stöd till fortbildning av journalister i Palestina. Stödet har gått till journalistutbildningen på Birzeit-universitetet på Västbanken, och till kursverksamhet i Gaza. Från starten 1996 fram till årsskiftet 2005 hade en stor del av den palestinska journalistkåren genomgått utbildning i bland annat pressetik, i mänskliga rättigheter, i medieproduktionens hantverk samt i olika journalistiska bevakningsområden.

Det är viktigt att granska och kommentera konfliktens effekter och dess aktörer. På sikt behövs även förmågan att professionellt undersöka och skildra

samhället utifrån andra aspekter.

Det är också viktigt att kunna samlas kring andra identiteter än de stereotyper som ofta växer fram genom konflikter – till exempel att kunna prata om familjeroller, yrkesidentiteter och intressen. Därför har allt fler kurser hållits i ämnen som lokal journalistik, skolfrågor, miljöfrågor, konsumentjournalistik och kultur.

Bevakning av yttrandefrihet i södra Afrika

Media Institute of Southern Africa, MISA, har sedan starten 1992 utvecklats till en trovärdig och kraftfull aktör för yttrandefrihet i södra Afrika. Organisationen, som arbetar i ett tiotal länder, är idag en av de viktigaste förkämparna för yttrandefrihet och demokrati i området och har ett stort nätverk av medier knutna till sig.

MISA slår larm när journalister trakasseras, fängslas eller misshandlas och bedriver kampanjer för yttrande- och informationsfrihet. Organisationen ger rådgivning och ekonomiskt stöd till journalister som åtalas för sina artiklar. På senare år har särskilt journalister i Zimbabwe fängslats och åtalats. De har då fått juridisk hjälp från MISA, som i Zimbabwe etablerat ett nätverk av jurister som kan och vill försvara journalister.

Ett av MISAs mål är också att öka kvaliteten på medierna i södra Afrika. Bland annat delar de ut priser till bra journalistik och tar fram etiska koder för medier.

Ett annat är att påverka lagstiftningen i länderna i södra Afrika, så att den gynnar yttrande- och pressfrihet.

MISA arbetar dessutom för mångfald på radio- och tv-området. Fokus ligger på att stödja en omvandling av statligt kontrollerade etermedier, som är vanliga i södra Afrika, till public service-strukturer, community-medier eller privatägda medier.

Snabbt stöd till medier i konfliktområden

I krig- och konfliktområden är oftast även medierna i kris, vilket gör att människor inte får tillgång till sann och relevant information. Medierna kan innehålla en mängd outredda rykten eller rena felaktigheter. Samtidigt hotas, trakasseras eller till och med dödas journalister.

Den internationella stiftelsen

International Media Support, IMS, har utvecklat olika metoder för att snabbt gripa in och stödja medier i krisområden. Avsikten är att stödja pressfrihet och underlätta för lokala medier att bedriva professionell, saklig journalistik – även när det är krig. IMS arbetar också med att lyfta fram riktlinjer för konfliktmedveten journalistik.

IMS börjar sina insatser med att göra en bedömning av situationen i landet/området och vilka behov de lokala medierna har för att kunna fungera på ett bra sätt. När behoven står klara bestämmer man sig för insatser, som oftast sker i samarbete med andra, till exempel internationella, regionala eller lokala samarbetsparter.

Insatserna kan vara mycket konkreta: till exempel stöd till köp av utrustning, eller stöd till medier som tillfälligt behöver etablera alternativa kanaler för produktion, tryckning, sändning eller distribution. IMS bidrar också med professionell rådgivning för redaktionella beslut och förmedlar kortsiktiga samarbeten med utländska medier.

Men det kan också handla om att bedöma om medierna själva är en delorsak till den aktuella konflikten. Då är arbetet mer inriktat på stödja saklig rapportering, bland annat genom att ge lokala medier rådgivning eller skapa utbyte av erfarenheter med journalister från andra konfliktområden.

Sida tar ställning till stöd för IMS insatser i olika länder allteftersom konflikter uppstår. Bland annat har Sida stött IMS arbete på Haiti.

Att växa och bearbeta genom böcker

Barnlitteratur påverkar i Palestina

Sedan 1995 förmedlar Sida genom den kristna biståndsorganisationen Diakonia stöd till ett barnlitteraturprogram i Västbanken/Gaza. Det övergripande syftet är att öka läsintresset hos palestinska barn.

Förhoppningen är att de palestinska barnen, som i sin vardag är omgivna av destruktiva krafter, genom litteratur ska få del av något positivt. Barnböcker kan hjälpa dem att bearbeta och växa upp med attityder som främjar fredlig utveckling.

Projektet har under sin snart tioåriga livstid genom skolor och bibliotek

gett hundratusentals palestinska barn tillgång till böcker av hög kvalitet, utbildat författare och illustratörer i barnboksproduktion, genomfört omfattande läsfrämjande aktiviteter av olika slag, och dessutom utbildat palestinska lärare i hur de kan arbeta med barnlitteratur i skolan.

Diakonia har ett tätt samarbete med myndigheter och organisationer på Västbanken och i Gaza. Samarbetsparter är bland annat de palestinska kultur- och utbildningsministerierna, organisationen Tamer Institute for Community Education och UNRWA.

Trots stor materiell förödelse i landet, och en allt svårare säkerhets-situation, har barnlitteraturprogrammet i stort sett pågått enligt planerna, främst tack vare det palestinska engagemanget.

Ta plats, visa upp och höja rösten: Scenkonst

Scenkonst i Palestina ger gestalt åt det svåra
Sedan 1992 har Dramatiska Institutet, DI, på Sidas uppdrag förmedlat stöd till scenkonst i Västbanken/Gaza, med inriktning på barn och ungdom. Under den relativt lugna och hoppfulla perioden efter Oslo-avtalet var målet främst att hjälpa till med att bygga upp en palestinsk kulturell infrastruktur, som en viktig del i en självständig palestinsk stat. Sedan det andra folkliga upproret, Al-Aqsa-intifadan, bröt ut i september 2000 har scenkonstsamarbetet alltmer också antagit formen av psykosocialt arbete.

Många barn lever med djupa trauman på grund av det ökade våldet och den svåra fattigdomen, och behöver hjälp till psykologisk bearbetning. Teaterföreställningar, drama-utbildning och videoanimationskurser har blivit ett sätt att hjälpa de utsatta barnen att prata om och gestalta sina svåra upplevelser. Särskilt flickor har fått en unik uttrycksplats genom projektet.

Allt stöd till scenkonst har kanaliseras genom palestinska enskilda organisationer och fristående teatergrupper. Flera av dessa teatergrupper tar upp svåra ämnen, i syfte att skapa debatt och vidga området för vad som är talbart. Till exempel har teatergruppen Fekra Art Institute satt upp pjäsen "Det är nå't på gång", som kritiserar korruption och egenmäktighet

hos de palestinska ledarna.

Teatergruppen Ashtar gör så kallad forumteater för barn, där de improviserar pjäser efter önskemål från publiken. De har tagit upp kontroversiella ämnen som misshandel i familjen, incest och barnnäktenskap. Religiösa fundamentalister har ibland försökt stoppa deras föreställningar, vilket har gett en möjlighet till dialog och att diskutera motsättningar på ett fredligt sätt.

Den allt svårare situationen för palestinerna har förändrat förutsättningarna för samarbetet: Teatergrupper som tidigare kunnat turnera på olika orter har i praktiken blivit instängda i sitt närområde, bland annat har det under långa perioder varit omöjligt för besökare utifrån att komma in i Gaza. Bristen på säkerhet har varit ett ständigt problem. Till exempel förstördes barnteatergruppen Inads teaterlokal i Beit Jalah av bomber och upprepad beskjutning från en närbelägen bosättning. Ett tag vågade gruppen inte ta emot publik i teaterlokalen. Men Inad flyttade tillbaka så fort ett relativt lugn återvände och visade därmed att de inte var beredda att låta sig skrämmas bort.

Samhällskritiker söker nya vägar i Zimbabwe

Yttrandefriheten har beskurits hårt av Robert Mugabes regering: oberoende tidningar har tvingats stänga, journalister och oppositionsmedlemmar har arresterats och hotats. Men det civila motståndet är stort: massdemonstrationer mot regeringspolitiken, följda av massarresteringar, är inte ovanliga. Sedan januari 2001 är samarbetet med regeringen och Sida avbrutet och stödet till befolkningen går via FN och frivilligorganisationer.

Kulturen spelar en central roll i en stat där medier inte kan verka fritt. Det tränga utrymmet för kritiskt granskande journalistik har gjort att samhällskritiker oftare sökt andra vägar än tv, radio och press att göra sina röster hörda, till exempel teater och musik. Kulturarbetare från Zimbabwe samarbetar ofta över gränserna, vilket gör det svårare för regeringen att kontrollera dem.

Sida har under lång tid gett stöd till bland andra teatergrupperna Rooftop (i Harare) och Amakhosi (i

Bulawayo). Grupperna har satt upp flera samhällskritiska pjäser, med syfte att skapa diskussion om dagsaktuella frågor som presidentvalet, politiskt våld eller matköerna i landet. Teatern har skapat platser för samtal och dialog så att människor kan diskutera problem tillsammans. Före presidentvalet i mars 2002 lanserade de tillsammans pjäsen »Dare« (mötesplats) med budskapet att inte bli avskräckt av våldet utan gå och rösta.

Flera samhällskritiska pjäser får större spridning: De filmas och visas i både Zimbabwe och södra Afrika, via videofilmer och Internet. Genom möten och festivaler byter man idéer och åsikter med representanter både från grannländerna och med resten av världen.

Market Theatre – en röst mot apartheid
Market Theatre i Johannesburg blev känt över hela världen redan på 1970-talet som en stark röst mot apartheid.

Under kampen mot apartheid-systemet spelade kulturen en viktig roll. Den kunde samla människor av alla hudfärger till motstånd, den gav uttryck åt orättvisor och utmanade de styrande. Market Theatre var fram till apartheidregimens fall en av de få platser i Sydafrika där människor oavsett hudfärg kunde umgås som jämlika. Ensemblen var rasmässigt blandad, liksom publiken, vilket var revolutionärt i ett land byggt på rasåtskillnad. Teatern blev en plats för motstånd men också en grogrund för fredlig utveckling genom att den öppnade upp för dialog mellan olika ståndpunkter. Att det trots allt fanns platser som Market Theatre var kanske en av

förutsättningarna för att omvälvningen i Sydafrika kom att handla om försoning, inte om våld. Teatern har skapat en viktig utbildningsplats: Market Theatre Laboratory, där främst ungdomar från kåkstäderna får teaterutbildning och fältpedagoger utbildas till att kunna arbeta med amatörteatrar.

Teatern har fått svenskt stöd sedan 1980-talet, senast via en kulturfond där Sverige och Sydafrika har lika stort inflytande. Market Theatre är på väg att omvandlas till en statligt finansierad institutionsteater, och behovet av utländskt stöd minskar.

Återskapa det som förstörts av konflikten: Kulturarv

Museet dokumenterar de förtrycktas historia
Kulturella symboler är ofta viktiga måltavlor i konflikter. På samma sätt utsätts mötesplatser och miljöer där alternativ gro. Därför har det blivit viktigt för försoningsarbetet att lyfta fram det förflutna. District Six var en gång en blomstrande mångkulturell stadsdel i centrala Kapstaden.

Men under 1970- och 80-talen revs distriktet och alla folkgrupper som haft sina hem där tvingades flytta till "rashomogena" områden. Minnet av distriktet levde dock kvar, och 1992 grundades District Six Museum för att dokumentera och levandegöra områdets historia. Idag har man ett omfattande arkiv med foton, berättelser, intervjuer, föremål, musikinspelningar och filmer.

Museet, som vill tjäna de tvångsförflyttades intressen och berätta deras historia, gör en viktig insats för att inte apartheidtidens förbrytelser ska falla i glömska. Men museet har ett

symbolvärde och levandegör också ett mångkulturellt Sydafrika som det kunde se ut innan apartheid slog sönder det. Det svenska stödet till District Six Museum och dess arbete med att samla och dokumentera historien har främst gått genom Malmö Museum.

Kulturarv på Balkan byggs upp igen

Systematisk förstörelse av motståndarsidans kulturarv var en del av krigföringen på Balkan. Att bygga upp det som förstörts kan stärka och ena människor, och ge dem deras historia och gemensamma minne tillbaka.

Stiftelsen Kulturarv utan gränser, som får stöd från Sida, arbetar bland annat med restaurering av förstörda byggnader på Balkan. Några av byggnaderna som restaureras är Nationalmuseet i Sarajevo, traditionella bostadshus och moskéer i staden Jajce och klosterkyrkan i Zavala i Bosnien. Dessutom fungerar stiftelsen som en motor för ett kulturmiljökontor i Kosovo. Kontoret strävar efter att engagera lokalbefolkningen för att nå ett brett samarbete för bevarande av områdets kulturvärden och bidrar på så sätt till dialog och ger en möjlighet till försoning. Kontoret driver restaureringsprojekt i Kosovo och tränar även lokala byggare, hantverkare och materialleverantörer i traditionellt byggande.

En viktig del i restaureringsprojektet är att engagera hantverkare av olika etniska härkomster, för att kunna bidra till samtal över gränserna också på det personliga planet.

MER INFORMATION

För mer information om Sidas kultur- och mediasamarbete, kontakta:

Kultur- och medienheten, Sida.
Tel +46 8 698 50 00

Mer läsning om Sidas konflikthanterande verksamhet

Assistance to Media in Tension Areas and Violent Conflict, Sida 2003
Reflections on Development Co-operation and Violent Conflict, Sida 2003
Reconciliation – Theory and Practice for Development Cooperation, Sida 2003
Democratisation and Armed Conflict, Sida 2003
Konflikthantering i Latinamerika, Sida 2003.

Internetlänkar till kultur- och mediasamarbetsparter:

Diakonia: www.diakonia.se
Teatergrupper i Palestina:
www.ashtartheatre.org,
www.el-funoun.org,
www.inadtheater.org
Market Theatre: www.markettheatre.co.za
Music Crossroads: www.jmi.net
FOJO: www.fo.hik.se
MISA: www.misa.org
International Media Support: www.i-m-s.dk
District Six Museum: www.d6.co.za
Kulturarv utan gränser: www.chwb.org

Att halvera fattigdomen i världen till år 2015 är möjligt.
Det kräver samarbete och uthållighet. Samarbetsländerna ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm
Besök: Sveavägen 20
Telefon: 08-698 50 00
Telefax: 08-698 56 15
www.sida.se, sida@sida.se